

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM NGHỆ THUẬT TRUNG ƯƠNG**

NGUYỄN VĂN HUY

**BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DÂN CA QUAN HỌ
Ở HUYỆN VIỆT YÊN, TỈNH BẮC GIANG**

**TÓM TẮT
LUẬN VĂN THẠC SĨ QUẢN LÝ VĂN HÓA
Khóa 7 (2017-2019)**

Hà Nội, 2019

**CÔNG TRÌNH ĐÃ ĐƯỢC HOÀN THÀNH
TẠI TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM NGHỆ THUẬT TRUNG ƯƠNG**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Nguyễn Đăng Nghị

Luận văn được bảo vệ trước Hội đồng chấm luận văn thạc sĩ
tại trường ĐHSP Nghệ thuật Trung ương
Vào ngày 9 tháng 10 năm 2019

Có thể tìm hiểu luận văn tại:

Thư viện Trường ĐHSP Nghệ thuật Trung ương

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Dân ca Quan họ là một trong những thể loại dân ca tiêu biểu của vùng châu thổ sông Hồng, được hình thành và phát triển ở vùng văn hóa Kinh Bắc xưa, đặc biệt là khu vực tỉnh Hà Bắc cũ (hiện nay là hai tỉnh Bắc Ninh và Bắc Giang). Không chỉ riêng về giá trị nghệ thuật âm nhạc, trong nội dung của dân ca Quan họ còn chứa đựng nhiều giá trị văn hóa khác như: tâm linh, tín ngưỡng, phong tục tập quán, trang phục và lễ lối giao tiếp ứng xử... vừa độc đáo, vừa thâm đượm tính cộng đồng. Chính do những giá trị đó, nên năm 2009 - sau Nhã nhạc cung đình Huế, không gian văn hóa Cồng chiêng Tây Nguyên, Ca trù - dân ca Quan họ đã được UNESCO công nhận là *Di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại* [57].

Bắc Giang nằm trong vùng văn hóa Kinh Bắc ven sông Cầu, cũng là cái nôi của Quan họ với 23 làng, trong đó riêng huyện Việt Yên có 5 làng Quan họ cổ, đó là: Hữu Nghi, Giá Sơn, Nội Ninh, Mai Vũ, Sen Hồ [36].

Trong gần chục năm trở lại đây, dân ca Quan họ đang là nội dung thu hút và hấp dẫn khách du lịch. Đây là một trong những lợi thế của các làng Quan họ nói riêng và tỉnh Bắc Giang nói chung, có thể kết hợp du lịch với tiềm năng của dân ca Quan họ để tạo ra động lực phát triển kinh tế cho địa phương. Vấn đề ở đây là phải bảo tồn như thế nào để dân ca Quan họ đáp ứng được nhu cầu của khách du lịch, nhưng không làm mất đi những giá trị vốn có của nó. Thực tế cho thấy rằng, công tác bảo tồn và phát huy di sản dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên luôn được chú trọng và đạt được nhiều kết quả, góp phần nâng cao đời sống văn hóa tinh thần cho nhân dân. Tuy nhiên, trong công tác bảo tồn, ngoài thuận lợi vẫn còn gặp nhiều khó khăn do: sự chuyển đổi cơ cấu xã hội trong bối cảnh toàn cầu hóa cùng với những yếu tố khách/chủ quan khác, đã làm nảy sinh sự suy thoái, biến dạng của di sản. Sự thật hình thức trình diễn, không gian trình diễn, thậm chí tính chất của dân ca Quan họ có thể bị biến đổi, méo mó. Việc đưa dân ca Quan họ vào trường phổ thông để lan tỏa, bảo tồn cũng gặp nhiều khó khăn.

Xuất phát từ tình hình thực tiễn, là người con của quê hương Bắc Giang đồng thời là một giáo viên đang giảng dạy tại Trường

trung cấp Văn hóa, Thể thao và Du lịch Bắc Giang, tôi đã lựa chọn đề tài: ***Bảo tồn và phát huy giá trị Dân ca Quan họ ở huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang*** để làm luận văn thạc sĩ chuyên ngành quản lý văn hóa.

2. Lịch sử nghiên cứu

Trong nhiều năm qua, đã có không ít công trình nghiên cứu về dân ca Quan họ nói chung và công tác bảo tồn, phát huy giá trị dân ca Quan họ nói riêng. Chúng tôi xin được khái quát những nghiên cứu đó như sau:

2.1. Các nghiên cứu về Quan họ

Tìm hiểu dân ca Quan họ của Trần Linh Quý, Nguyễn Hồng Thao [37]; *Tìm hiểu nguồn gốc Quan họ Bắc Ninh* của Nguyễn Tiến Chiêu [9], *Dân ca Quan họ Bắc Ninh* của Lưu Hữu Phước, Nguyễn Văn Phú, Nguyễn Viêm và Tú Ngọc [33]; *Quan họ Bắc Ninh* của Nguyễn Viêm [48]. Các công trình nghiên cứu mà chúng tôi vừa đề cập thiên về nguồn gốc, quá trình phát triển của dân ca Quan họ cũng như bài bản về âm nhạc.

Phát triển với hướng nghiên cứu tổng thể, tác giả Đặng Văn Lung, Nguyễn Hồng Thao, Trần Linh Quý (1978) đã xuất bản cuốn *Quan họ, nguồn gốc và quá trình phát triển* dày 572 trang, là một công trình đồ sộ với nhiều tư liệu điền dã công phu, giá trị [27].

Ngoài ra còn các luận án tiến sĩ nghiên cứu về Quan họ như: *Những giá trị âm nhạc trong hát Quan họ* của Nguyễn Trọng Ánh [2]; *Tương đồng và khác biệt giữa hát Xoan, hát Ghẹo và Quan họ Bắc Ninh* của Phạm Trọng Toàn [45] đều là những công trình nghiên cứu có giá trị về Quan họ.

2.2. Các nghiên cứu về bảo tồn và phát huy di sản Quan họ

Các nghiên cứu về Di sản Quan họ:

Hát Quan họ ở miền Bắc Việt Nam Khảo sát khám phá nghệ thuật Quan họ là luận án tiến sĩ của Lê Ngọc Chân, bảo vệ tại Hoa Kỳ. Luận án chỉ rõ ra *mối quan hệ giữa Quan họ với các loại hình nghệ thuật Chèo, Châu văn và cộng đồng làng xã* [8].

Luận án của L.Meeker *Sự chuyển tải âm nhạc: âm nhạc dân gian, sự điều chỉnh và quá trình hiện đại hóa ở miền Bắc Việt Nam*, tác giả đã nghiên cứu các chính sách của nhà nước về việc bảo tồn, phát huy di sản văn hóa dân tộc [28]. Vấn đề này là quan trọng trong

bất kỳ công tác bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa dân tộc nào, đối với dân ca Quan họ Việt Yên cũng cần có những chính sách của nhà nước, của các cơ quan chuyên môn.

Cũng nghiên cứu về Quan họ nhưng dưới góc nhìn văn hóa, luận án *Sinh hoạt văn hóa Quan họ làng (Qua trường hợp làng Quan họ Viêm Xá)* của Trần Minh Chính (2016), luận án nghiên cứu, nhận diện các nội dung văn hóa của sinh hoạt văn hóa Quan họ làng và vai trò của nó đối với đời sống dân ca Quan họ vùng Kinh Bắc. Tác giả cũng đã đề cập đến việc tổ chức, quản lý các câu lạc bộ Quan họ trong bối cảnh hiện nay [13].

Luận án *Một số yếu tố xã hội tác động đến việc bảo tồn giá trị truyền thống Quan họ Bắc Ninh* của tác giả Chu Thị Huyền Yên (2016), tác giả đề cập đến việc bảo tồn các hình thức tổ chức hát Quan họ trong đó có CLB Quan họ, hình thức này cũng bị biến đổi nhất định do sự tác động của quá trình toàn cầu hóa và phát triển kinh tế thị trường. Tác giả cũng chú ý đến việc thực hiện triển khai các chính sách của chính quyền địa phương đối với bảo tồn giá trị truyền thống dân ca Quan họ Bắc Ninh [53].

Luận văn của Nguyễn Thị Thu Trang với tiêu đề *Các câu lạc bộ Quan họ thành phố Bắc Ninh với việc bảo tồn và phát triển dân ca Quan họ trong tầng lớp thanh thiếu niên* đã khái quát về bảo tồn và phát triển dân ca Quan họ. Bên cạnh đó, tác giả cũng phân tích đặc điểm và đề xuất một số giải pháp nâng cao hiệu quả hoạt động các câu lạc bộ Quan họ Thành phố Bắc Ninh [46].

Luận văn của Nguyễn Hà Ninh *Nghiên cứu văn hóa Quan họ làng Bò Sơn, phường Võ Cường, thành phố Bắc Ninh, tỉnh Bắc Ninh*, tác giả đã trình bày tổng quan về làng và văn hóa Quan họ làng Bò Sơn, đồng thời đề cập đến vấn đề bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa truyền thống dân ca Quan họ [31].

Trước kia, hai tỉnh Bắc Ninh và Bắc Giang được sát nhập làm một (trong khoảng thời gian 30 năm), do đó các hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ trong thời gian sát nhập hai tỉnh đều chịu sự chỉ đạo chung và các nghiên cứu chung về Quan họ. Chính vì vậy, các nghiên cứu về dân ca Quan họ Bắc Ninh cũng là nguồn tài liệu phục vụ cho luận văn này.

Như vậy, với một số nghiên cứu mà chúng tôi vừa điếm qua ở trên, thì chưa có công trình nào bàn chuyên sâu về bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang. Do đó đề tài của chúng tôi không trùng lặp với bất cứ công trình nào trước đó. Tuy nhiên, những nghiên cứu của các tác giả đi trước, có thể coi đó là cơ sở tảng nền để chúng tôi tiến hành làm luận văn.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

Luận văn sẽ đi sâu nghiên cứu các giá trị văn hóa của dân ca Quan họ, đánh giá thực trạng, ưu điểm và hạn chế của công tác bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa của dân ca Quan họ ở huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang. Từ đó đề xuất các giải pháp nhằm góp phần nâng cao công tác quản lý bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Nghiên cứu tổng hợp từ các tài liệu thứ cấp và điền dã nghiên cứu về giá trị văn hóa, đặc điểm của dân ca Quan họ. Nghiên cứu về chủ trương, chính sách của Đảng, Nhà nước, của tỉnh Bắc Giang về công tác bảo tồn, phát huy di sản văn hóa nhằm đưa ra được những đánh giá về kết quả đã thực hiện, từ đó có những giải pháp thích hợp.

Làm rõ một số vấn đề quản lý bảo tồn và phát huy giá trị của dân ca Quan họ. Nghiên cứu thực trạng công tác bảo tồn và phát huy giá trị của dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang: về công tác chỉ đạo của địa phương, các nguồn lực cho bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ, các hoạt động bảo tồn...

Đánh giá những thành tựu, thuận lợi, hạn chế, khó khăn, nguyên nhân và đề xuất phương hướng, giải pháp quản lý để bảo tồn và phát huy dân ca Quan họ trên địa bàn huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Công tác quản lý việc bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa dân ca Quan họ trên địa bàn huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi của luận văn này, chúng tôi chủ yếu nghiên cứu về hoạt

động bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa dân ca Quan họ ở huyện Việt Yên.

Về thời gian: Chúng tôi thực hiện nghiên cứu này từ năm 2009 đến nay.

Về không gian: Chúng tôi tập trung thực hiện khảo sát, nghiên cứu thực tế trên địa bàn huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang. Nghiên cứu điển hình tại 3 xã tại huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang: Ninh Sơn, Tiên Sơn và Thị trấn Nénh.

5. Phương pháp nghiên cứu

Phương pháp điền dã khảo sát phỏng vấn sâu

Phương pháp phân tích thống kê và tổng hợp

Phương pháp đối chiếu và so sánh

6. Những đóng góp của luận văn

Hy vọng luận văn là công trình nghiên cứu có hệ thống về bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang. Đồng thời, bước đầu đánh giá thực trạng trong công tác bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang.

Bước đầu chỉ ra được một số kết quả đạt được và những nguyên nhân tồn tại trong công tác bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang.

Hy vọng đề xuất được những giải pháp, để nâng cao việc bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại Việt Yên, Bắc Giang.

Luận văn có thể làm tài liệu tham khảo cho chính quyền địa phương, cung cấp tư liệu về dân ca Quan họ tại Việt Yên cho những ai quan tâm, đồng thời là tài liệu tham khảo cho những nghiên cứu cùng hướng.

7. Bố cục của luận văn

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Tài liệu tham khảo và Phụ lục, nội dung của luận văn được kết cấu làm 3 chương:

Chương 1: Những vấn đề chung về bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ huyện Việt Yên, tỉnh Bắc Giang

Chương 2: Thực trạng bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên

Chương 3: Giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên

Chương 1

NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG VỀ BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DÂN CA QUAN HỌ HUYỆN VIỆT YÊN, TỈNH BẮC GIANG

1.1. Một số khái niệm

1.1.1. Di sản văn hóa

Di sản là những giá trị văn hóa, lịch sử của các thế hệ trước để lại cho thế hệ sau. Di sản gồm có các di sản vật thể và di sản phi vật thể.

1.1.1.1. Di sản văn hóa phi vật thể

Di sản văn hóa phi vật thể là dạng thức tồn tại của văn hóa tiềm ẩn trong trí nhớ, ký ức cộng đồng, tập tính, hành vi ứng xử của con người và thông qua các hoạt động sống của con người trong sản xuất, giao tiếp xã hội mà thể hiện ra.

Việt Nam có 11 di sản văn hóa phi vật thể được UNESCO vinh danh là di sản thế giới (trong đó có 9 di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại, 2 di sản văn hóa phi vật thể cần bảo vệ khẩn cấp).

1.1.1.2. Di sản văn hóa vật thể

Là những sản phẩm vật chất có giá trị lịch sử, văn hóa, khoa học được lưu truyền lâu đời trong đời sống của các dân tộc, bao gồm các di tích lịch sử - văn hóa, các công trình xây dựng kiến trúc, mỹ thuật, các danh lam thắng cảnh, các di vật, cổ vật, bảo vật quốc gia. Di sản văn hóa vật thể có thể kể đến như đình, chùa, các di vật, các kiến trúc lịch sử, công trình xây dựng... Tất cả các di sản ấy để lại cho chúng ta giá trị văn hóa, nghệ thuật và lịch sử, mang đến cho nền văn hóa Việt Nam đặc sắc.

1.1.2. Dân ca và dân ca Quan họ

Dân ca là những bài hát, khúc ca được sáng tác và lưu truyền trong dân gian mà không thuộc về riêng một tác giả nào. Đầu tiên bài hát có thể do một người nghĩ ra rồi truyền miệng qua nhiều người từ đời này qua đời khác và được phổ biến ở từng vùng, từng dân tộc... Các bài dân ca được gọt giũa, sàng lọc qua nhiều năm tháng bền vững với thời gian.

1.1.3. Bảo tồn và phát huy

1.1.3.1. Bảo tồn

Bảo tồn là bảo vệ và giữ gìn sự tồn tại của sự vật hiện tượng theo dạng thức vốn có của nó. Bảo tồn là giữ lại, không để mất đi, không để bị thay đổi, biến hóa hay biến đổi.

1.1.3.2. Phát huy

Phát huy là từ để chỉ những thay đổi bên ngoài các hiện tượng sự vật. Hay nói cách khác phát huy là “làm tỏa ra tác dụng tốt” của hiện tượng sự vật. Phát huy là làm cho mọi người biết đến giá trị của một sự vật và vận dụng giá trị đó vào phát triển văn hóa như một nguồn lực phát triển xã hội.

1.1.4. Truyền thống và giá trị truyền thống

1.1.4.1. Truyền thống

Truyền thống mang tính lịch sử và được truyền từ đời này sang đời khác trở thành chuẩn mực của hành vi, tư tưởng, lối sống, văn hóa... Chúng không bị mai một theo thời gian mà có tính kế thừa, không mất đi mà được gìn giữ lại một cách hoàn thiện hơn.

1.1.4.2. Giá trị truyền thống

Trong luận văn này, chúng tôi hiểu bảo tồn giá trị truyền thống của dân ca Quan họ là nghiên cứu phát hiện các giá trị kết hợp với những giải pháp gìn giữ lâu dài nhằm khai thác giá trị phục vụ phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội.

1.1.5. Quản lý và quản lý văn hóa

Quản lý văn hóa chính là hoạt động quản lý nhà nước đối với văn hóa. Nhà nước sử dụng các công cụ quản lý như đưa ra các quyết định ban hành quy chế, chính sách, định hướng và tổ chức triển khai, kiểm tra, giám sát việc thực hiện các văn bản quy phạm pháp luật trong lĩnh vực văn hóa. Như vậy, các cơ quan - chủ thể quản lý (cơ quan Đảng, nhà nước, ban ngành, đoàn thể, ...) có nhiều phương pháp, hình thức khác nhau nhằm tác động đến khách thể quản lý (mọi thành phần làm nên đời sống văn hóa) nhằm đảm bảo cho đời sống văn hóa được đi đúng hướng và là nền tảng tinh thần của xã hội, góp phần nâng cao đời sống tinh thần của người dân và thể hiện...

1.2. Quan điểm của Đảng và Nhà nước về bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ

Đảng và Nhà nước ta luôn xác định: di sản văn hóa Việt Nam là tài sản quý giá của cộng đồng. Để tăng cường hiệu lực quản lý của Nhà nước, nâng cao trách nhiệm của các cấp trong việc tham gia, bảo

vệ và phát huy giá trị di sản văn hóa, bên cạnh sự tôn trọng các điều luật và Công ước quốc tế.

Nhận biết được tầm quan trọng của chính sách tôn vinh và đãi ngộ nghệ nhân, năm 2003, được sự đồng ý của Bộ Văn hóa - Thông tin và hỗ trợ của Văn phòng UNESCO Hà Nội, Cục Di sản văn hóa đã cùng với Ủy ban nhân dân tỉnh triển khai dự án nghiên cứu xây dựng danh sách nghệ nhân Quan họ nhằm tôn vinh và chuẩn bị cho việc xây dựng quy chế phong tặng Nghệ nhân cấp Nhà nước. Kết quả là, đã lựa chọn được danh sách gồm 6 nghệ nhân đại diện cho Quan họ theo lối cổ của tỉnh Bắc Giang, đem lại niềm phấn khởi và vinh dự cho những chủ thể văn hóa Quan họ nơi đây. Bên cạnh đó, Hội Văn nghệ dân gian Việt Nam cũng đã tổ chức việc phong danh hiệu Nghệ nhân dân gian cho 120 cá nhân thuộc nhiều lĩnh vực di sản văn hóa phi vật thể trên cả nước.

1.3. Nội dung bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ

Từ Đại hội VI của Đảng đã chỉ ra việc phải thực hiện xây dựng một nền văn hóa, văn nghệ xã hội chủ nghĩa đậm đà bản sắc dân tộc. Chủ trương của Đảng ta là động viên sức mạnh của toàn xã hội, tập trung đầu tư nhiều hơn nữa cho phát triển văn hóa, bao gồm cả di sản văn hóa. Trong đó nhấn mạnh đến công tác sưu tầm vốn văn hóa và nghệ thuật các dân tộc, tức là vốn văn hóa phi vật thể nhằm bảo tồn và phát huy giá trị của di sản văn hóa này.

Sau khi luật di sản văn hóa được ban hành, Chính phủ đã ra nghị định qui định chi tiết thi hành một số điều của luật Di sản văn hóa. Tại điều 7 nghị định chỉ rõ sáu biện pháp cần thiết để bảo tồn và phát huy di sản văn hóa phi vật thể.

1.4. Khái quát về dân ca Quan họ ở huyện Việt Yên

Việt Yên là một huyện thuộc tỉnh Bắc Giang, nơi đây bảo tồn và phát huy được nhiều giá trị văn hóa, lịch sử với nhiều đình chùa, di tích lịch sử, đặc biệt là dân ca Quan họ...

1.4.1. Sơ lược về huyện Việt Yên

1.4.1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên

Việt Yên giáp với các huyện Yên Phong, thành phố Bắc Ninh và huyện Quế Võ (tỉnh Bắc Ninh) ở phía Nam và Tây Nam; Phía Tây và Tây Bắc giáp huyện Hiệp Hòa, phía Đông giáp huyện Yên Dũng và thành phố Bắc Giang; phía Bắc giáp huyện Tân Yên.

Với vị trí địa lý khá thuận lợi, Việt Yên vừa có điều kiện để phát triển kinh tế, sản xuất, giao thông thuận tiện vừa giúp cho sự giao lưu văn hóa đa dạng với các địa phương khác trong tỉnh, hay với các tỉnh khác (tỉnh Bắc Ninh những địa danh vốn được coi là đa dạng về văn hóa, là cái nôi của Quan họ cổ).

1.4.1.2. Dân cư

Dân cư toàn huyện Việt Yên hầu hết là người dân tộc Kinh, với số dân toàn huyện năm 2014 là 17,3 vạn người, trong đó độ tuổi lao động khoảng 45% dân số và chủ yếu làm nông nghiệp. Người dân sống quần cư trong các làng là chủ yếu, chỉ có vài ba khu phố như Sen Hồ, Phúc Lâm... Người dân sinh sống chủ yếu ở các làng xã, trong số đó có những người thuộc các dòng họ đã định cư lâu đời tại mảnh đất này [58].

1.4.1.3. Các thiết chế văn hóa

Thiết chế văn hóa được hiểu theo cách đơn giản đó là chỉnh thể văn hóa hội tụ đầy đủ các yếu tố: cơ sở vật chất, bộ máy tổ chức, nhân sự, quy chế hoạt động, nguồn kinh phí.

Việt Yên nói riêng và tỉnh Bắc Giang nói chung đã xây dựng một thiết chế văn hóa phù hợp với điều kiện phát triển của tỉnh, huyện, trong đó có sự kết hợp với việc xây dựng nông thôn mới theo chủ trương của Đảng và nhà nước.

1.4.1.4. Đời sống văn hóa tâm linh

Đời sống văn hóa tâm linh của người dân huyện Việt Yên vô cùng phong phú, có những biểu hiện đa dạng trong đời sống. Người dân nơi đây vẫn giữ được truyền thống, phong tục của người Việt đó là tục thờ cúng tổ tiên, ông bà, cha mẹ, người thân trong mỗi gia đình. Ở cấp độ rộng hơn, trong làng xã có tục thờ cúng thành hoàng, các vị thần, vị tổ sư, vị anh hùng đã có công với nước, các danh nhân văn hóa.

1.4.2. Dân ca Quan họ huyện Việt Yên

Trong quá trình lưu giữ, bảo tồn và phát huy dân ca Quan họ hiện nay, huyện Việt Yên thường xuyên thực hiện việc duy trì hai lối hát của Quan họ đó là: Quan họ cổ và Quan họ mới.

Trong Quan họ cổ, nét đặc sắc trong sinh hoạt hát đó là lề lối hát với phương thức tổ chức diễn xướng trong một không gian nhất định nào đó được các anh, liền chị gặp gỡ hát với nhau. Với người

Quan họ ở Việt Yên nói riêng và Bắc Giang nói chung, Hát là cuộc chơi trở thành nghệ thuật tinh tế trong giao tiếp và ứng xử văn hóa. Trong hát Quan họ cổ có những điều quy định rất rõ: chỉ có bọn Quan họ nam chơi/kết bạn với bọn Quan họ nữ.

1.5. Tầm quan trọng của công tác bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ ở huyện Việt Yên

Luật di sản ở nước ta hiện nay là cơ sở pháp lý quan trọng cho các hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa nói chung và di sản văn hóa phi vật thể nói riêng, trong đó có di sản dân ca Quan họ ở huyện Việt Yên. Việc bảo tồn và phát huy di sản văn hóa nhằm thực hiện ba mục tiêu cơ bản.

1.5.1. Trong sinh hoạt thường nhật

1.5.1.1. Gắn kết cộng đồng

Với những giá trị của Quan họ mang lại, chúng giúp cho các vùng Quan họ có một sự gắn kết cộng đồng vững chắc. Người dân sống quần tụ trong các làng xã, gặp gỡ nhau trao đổi, giao lưu và truyền lại cho nhau những giai điệu, ca từ của các bài Quan họ. Dân ca vốn đã thấm đậm nghĩa tình, giúp người dân thêm gắn kết nhau trong mọi công việc và nhất là đời sống tinh thần.

1.5.1.2. Nâng cao đời sống văn hóa tinh thần

Trong sinh hoạt văn hóa tinh thần của cộng đồng, làng xã vùng Kinh Bắc không thể không nói đến văn hóa lễ hội Quan họ. Văn hóa Quan họ là bộ phận cấu thành làng xã làm cho lễ hội vùng Quan họ mang màu sắc riêng, nâng cao tính cộng đồng, nâng cao đời sống văn hóa tinh thần với những nét văn hóa riêng biệt.

1.5.2. Trong sinh hoạt nghệ thuật

1.5.2.1. Nghệ thuật sử dụng ca từ

Quan họ còn đặc biệt với ngôn ngữ thi ca và nghệ thuật xây dựng hình tượng, nghệ thuật sử dụng từ có nghĩa trừu tượng, sự hàm ý phong phú và sâu rộng của lời ca. Đây là một trong những nét nghệ thuật đặc sắc, độc đáo của dân ca Quan họ.

1.5.2.2. Trong việc giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc

Như đã phân tích Quan họ là một tổng thể hợp thành từ nhiều yếu tố văn hóa nghệ thuật dân gian như chèo, xẩm... chính vì vậy dân ca Quan họ luôn mang trong mình nhiều yếu tố văn hóa dân gian mang đậm bản sắc dân tộc. Trong suốt quá trình tồn tại và phát triển

của mình, dân ca Quan họ đã tích lũy được nhiều nét văn hóa dân tộc, từ nếp sống, tình cảm cho đến những nguyện vọng, khao khát của con người, đối với quyền sống, quyền hưởng hạnh phúc trên bình diện văn hóa - xã hội. Chính vì vậy thông qua Quan họ, chúng ta có thể bắt gặp những bản sắc của người Việt và Quan họ có vai trò quan trọng trong việc giữ gìn bản sắc văn hóa của người dân vùng Quan họ, bản sắc văn hóa dân tộc.

Tiểu kết

Di sản văn hóa có vai trò to lớn đối với sự phát triển lành mạnh và bền vững của cuộc sống đương đại. Vì vậy bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa là nền tảng, là nguồn động lực cho sự nghiệp bảo vệ, xây dựng và phát triển của địa phương, của đất nước, là quyền lợi và trách nhiệm của mỗi người và của cả cộng đồng. Dân ca Quan họ là kết tinh của những giá trị âm nhạc, giá trị lời ca, giá trị giáo dục... Những giá trị văn hóa đó đã tỏa sáng trong quá khứ và càng tỏa sáng hơn kể từ khi được công nhận là di sản văn hóa phi vật thể đại diện cho nhân loại. Với những điểm, đường lối, chính sách đúng đắn của nhà nước, sự quan tâm, trân trọng và gìn giữ di sản của cộng đồng địa phương trong việc thực hiện mối quan hệ giữa bảo tồn và phát huy giá trị di sản dân ca Quan họ mà Quan họ đã được bảo tồn, phát huy và ghi nhận về các giá trị của nó ra thế giới.

Chương 2

THỰC TRẠNG BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DÂN CA QUAN HỌ TẠI HUYỆN VIỆT YÊN

2.1. Các giá trị của dân ca Quan họ

2.1.1. Giá trị về âm nhạc

Dân ca Quan họ được đánh giá là “đẹp” cả lời ca và nhạc điệu, các bài Quan họ thường tồn tại ở dạng: hát (chiếm phần lớn), dạng ngâm hoặc nói, có một số ít bài có sự tổng hợp, đan xen các dạng với nhau.

Về giai điệu, các bài hát dân ca Quan họ cùng chung trong nguyên tắc thông thường của âm nhạc Việt Nam, có thanh điệu lên bổng xuống trầm, âm vực cao thấp khác nhau tùy thuộc vào thanh điệu của lời ca. Tuy nhiên, trong các giai điệu Quan họ, nguyên tắc này đôi khi bị phá vỡ nhằm bảo vệ tính thống nhất giữa các đoạn trong một bài hát.

Yếu tố tạo nên thành công của một người hát dân ca Quan họ chính là đảm bảo được các yếu tố đặc trưng: vang, rền, nền, nảy. Điều này chỉ có được khi người hát có năng khiếu, thực sự đam mê và rèn luyện thường xuyên, nhằm đảm bảo về yêu cầu đối với cách thức và kỹ thuật đối với giọng hát.

Trong âm nhạc của dân ca Quan họ, ta có thể bắt gặp sắc thái của các làn điệu dân ca khác ở trong âm điệu, giai điệu. Có được điều này chính là nhờ người Quan họ xưa kia đã biết huy động, vận dụng, tổng hợp và phối hợp nhiều thủ pháp nghệ thuật có sức biểu hiện cao, có sức hấp dẫn mạnh để tạo cho Quan họ nhiều giá trị nghệ thuật.

2.1.1.1. Cách đưa giai điệu âm nhạc vào thơ

Hầu hết lời ca của các bài ca Quan họ là thơ lục bát hoặc lục bát biến thể, cũng có bài theo thể văn xuôi như bài *Đêm qua nhớ bạn, Tay nâng cái cối đưng trâu, Ngày hôm qua em thấy con chim thước...* Tiếng hát Quan họ tạo nên hiệu quả thẩm mỹ chính vì sự kết hợp nghệ thuật cao của âm nhạc - thơ ca - giọng hát người nghệ sĩ.

Riêng thể thơ lục bát chỉ với hai câu, dân gian có thể hát thành các điệu trống quân, cò lá và những bài dân ca Quan họ như bài *Ngồi tựa mạn thuyền, bài Chuông vàng gác cửa tam quan...* hay như bài *Gió đưa cây cải*" chỉ với hai câu thơ lục bát:

Gió đưa cây cải về trời

Rau răm ở lại chịu lời đắng cay

Người Quan họ xưa đã gói trọn hai câu thơ đó đưa giai điệu âm nhạc vào (phổ nhạc) thành một bài dân ca tròn trĩnh, hoàn chỉnh Câu 6 trong lời một và Câu 8 trong lời hai.

2.1.1.2. Nhịp điệu và tiết tấu

- *Nhịp điệu*: dân ca Quan họ nói chung ở trạng thái vừa phải, đôi khi hơi chậm phần lớn ở các bài bản dân ca Quan họ cổ. Hầu hết các bài sử dụng loại nhịp 2/4 hoặc 4/4. Chưa thấy trường hợp nào sử dụng nhịp 3/4 hoặc 3/8 từ đầu đến cuối bài. Tính chất âm nhạc trong các bài Quan họ dặt dìu, sóng sánh, trữ tình, tiết tấu bình ổn, nhịp điệu hầu như không có bài nhanh.

- *Tiết tấu*: phần lớn dùng loại tiết tấu đơn giản, bình ổn đôi khi có trường hợp đảo phách, hay chấm dặt ở một số bài thuộc giọng vặt như bài: *Lấy gì làm thú giải phiền, Trán thủ lưu đồn...*

2.1.1.3. Quãng

Hầu hết dân ca Quan họ đa số dùng quãng đơn trong đó quãng 3 thứ và quãng 4 đúng được dùng nhiều nhất. Phần lớn bài bản dân ca Quan họ cổ ở trong âm vực chủ yếu là một quãng 8. Các dạng điệu thức năm bậc, tương đương với năm kiểu điệu thức *Cung, Thương, Giốc, Chủy, Vũ* trong âm nhạc Trung Quốc. Ta gọi đó là những điệu thức năm bậc kiểu I, kiểu II, kiểu III, kiểu IV, kiểu V. Những điệu thức kiểu V, Kiểu IV, kiểu III được vận dụng phổ biến trong Quan họ và hầu hết đều kết ở âm quãng 4 hoặc âm bậc 1, rất hiếm hoi có bài kết ở âm quãng 5.

2.1.1.4. Thang âm và chuyển giọng

- *Thang âm*: những bài dân ca Quan họ cổ giai điệu thường duy trì vận hành trên thang 5 âm, những bài gần đây do có sự giao thoa văn hóa với những vùng miền khác nhau đã được phát triển mới hơn, giai điệu vận hành trên thang 6, 7 âm.

- *Chuyển giọng*: các bài dân ca Quan họ chuyển giọng qua lại nhẹ nhàng, tự nhiên. Chủ yếu chuyển qua bậc II, nhưng vẫn thấy có những bài chuyển qua bậc IV.

2.1.2. Giá trị lời ca

Giá trị lời ca Quan họ thể hiện ở nhiều mặt: nghệ thuật thơ ca và ngôn ngữ thi ca trong lời ca Quan họ, nghệ thuật xây dựng hình

tượng, nghệ thuật sử dụng từ có nghĩa cụ thể để thể hiện hàm ý phong phú, sâu rộng, giá trị nội dung tư tưởng của lời ca,...

Những bài dân ca Quan họ với lời ca giàu chất thi ca của ca dao, tục ngữ, chuyện nôm, nhất là truyện Kiều. Lời ca thường có bóng dáng của câu, chữ trong lời văn hóa dân gian khác. Như khi muốn đưa ra lời khen đối với bạn, các liền chị có thể nói: "Thưa anh Hai, anh Ba... thật là thơm cây, thơm rễ, người giồng (trồng) cũng thơm, đấy ạ!". Tương tự nội dung ấy, chúng ta có thể thấy câu ca dao:

Người như hoa quế thơm lòng

Thơm cây, thơm rễ, người giồng (Trồng) cũng thơm.

2.1.2.1. Giá trị hiệu ứng xã hội

Khi nói đến hiệu ứng xã hội, chúng ta có thể hiểu: đó là một phản ứng của toàn xã hội trước một sự việc nào đó, gây nên một hiệu quả nhất định. Cho nên Quan họ tạo ra được giá trị hiệu ứng xã hội khi gây nên những ảnh hưởng mạnh mẽ tới đời sống người dân, từ đó lại quay trở lại thúc đẩy sự phát triển của dân ca Quan họ.

2.1.2.2. Về nhận thức cuộc sống

Quan họ có thể truyền được từ đời này qua đời khác là nhờ nó được hợp thành từ nhiều yếu tố văn hóa nghệ thuật dân tộc, gắn bó với văn hóa, văn minh làng xã, gắn bó với đời sống con người và tạo nên giá trị về nhận thức cuộc sống. Về tinh thần cũng như vật chất.

Thứ nhất, Quan họ giúp người dân không chỉ hát mà còn sống theo lẽ lối, phong tục của Quan họ, ăn sâu vào trong tiềm thức của mỗi người, họ không chỉ trở thành những con người hòa đồng, giản dị chân thành, mà còn biết thể hiện ước mơ, khát khao một cuộc sống yên bình

Thứ hai, nhận thức được sự thay đổi của đời sống xã hội để có những sự tự chuyển hóa, tự thích nghi để đáp ứng những nhu cầu về văn hóa, nghệ thuật, đời sống của dân vùng Quan họ.

Thứ ba, họ nhận thức được giá trị của Quan họ trong đời sống của chính họ với những ngày hội được vui vẻ ca hát, là nơi được phổ diễn bao dồn nén mà trong cuộc sống thường nhật họ không thể hiện được.

Thứ tư, trong làn điệu Quan họ chúng ta không nhận thấy sự phân biệt đẳng cấp, phân biệt thân phận mà ở đây là mối quan hệ

binh đẳng có sự tôn trọng lẫn nhau, bình đẳng giữa nam và nữ, giữa các thân phận khác nhau.

Thứ năm, Quan họ với những lễ lới, cách giao tiếp có phần chặt chẽ đã giúp hình thành cho những người hát Quan họ một cách ứng xử nhân văn, thanh lịch.

2.1.2.3. Có kết cộng đồng

Với những giá trị của Quan họ mang lại đã giúp cho các vùng Quan họ có một sự gắn kết cộng đồng vững chắc.

Người dân sống quần tụ trong các làng xã, gặp gỡ nhau trao đổi, giao lưu và truyền lại cho nhau những giai điệu, ca từ của các bài Quan họ. Dân ca vốn đã thấm đậm nghĩa tình, giúp người dân thêm gắn kết nhau trong mọi công việc và nhất là đời sống tinh thần.

Dân ca Quan họ với những giá trị độc đáo, nhân văn đã ăn sâu vào từng con người, từng làng xã, tạo nên được giá trị cộng đồng với một kết cấu thực sự vững chắc. Đây chính là cơ sở, nền tảng cho việc bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ, đưa Quan họ lên một vị trí mới, tạo ra những hiệu ứng tích cực từ mỗi người dân.

2.1.2.4. Lưu truyền tri thức dân gian

Trong dân ca Quan họ ứng xử cộng đồng, ứng xử xã hội có thể coi là cách người hát Quan họ mời chào nhau từ những phút đầu “*ngõ cửa à bên nay a ra chào*”, đến khi giao lưu, có sự hiểu nhau thì “*Nghĩa người chẳng biết để đâu, Em để tay áo lâu lâu em dò*”, cách xưng hô, ứng xử ở đây có lẽ chỉ có trong Quan họ (người, em, mình...), tạo thành một nét riêng trong giao tiếp ứng xử của hát Quan họ. Giá trị tri thức dân gian hiển hiện một cách rõ nét và ở một phương diện khác đó là tục kết bạn, giao lưu giữa liền anh, liền chị, giữa các làng với nhau có sự giao lưu, học hỏi lẫn nhau, sự đối đáp, ứng đáp qua lại một cách chân thành tạo cho mỗi quan hệ giữa những người dân trong làng, làng này với làng kia trở nên gắn bó, khăng khít.

Dân ca Quan họ có giá trị lưu truyền tri thức dân gian, mang những nét đặc sắc riêng của Quan họ và biến đổi, thích nghi với hoàn cảnh mới. Điều này là cơ sở để Quan họ được bảo tồn và phát triển.

2.2. Các chủ thể quản lý hoạt động bảo tồn, phát huy dân ca Quan họ huyện Việt Yên

2.2.1. Cấp tỉnh, huyện, xã, phường và câu lạc bộ

2.2.1.1. Ủy ban nhân dân tỉnh Bắc Giang

UBND tỉnh là cấp quản lý nhà nước cao nhất trong địa bàn tỉnh, UBND tỉnh có sự tham mưu của các ban ngành chuyên môn sẽ đưa ra các chủ trương, chương trình hoạt động về công tác bảo tồn, phát huy giá trị dân ca Quan họ.

2.2.1.2. Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Bắc Giang

Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Bắc Giang là đơn vị chuyên môn, chịu sự chỉ đạo và quản lý trực tiếp của UBND tỉnh, có chức năng nhiệm vụ được quy định tại quyết định số 90/2016/QĐ-UBND của UBND tỉnh Bắc Giang ngày 01 tháng 2 năm 2016.

2.2.1.3. Ủy ban nhân dân huyện Việt Yên

UBND cấp huyện là cơ quan quản lý hành chính trên địa bàn huyện, thực hiện chức năng quản lý nhà nước đối với mọi mặt trong đời sống văn hóa của huyện.

2.2.1.4. Phòng Văn hóa và Thông tin huyện Việt Yên

Theo quyết định số 04/2016/QĐ-UBND ngày 13 tháng 9 năm 2016 của UBND huyện Việt Yên ban hành Quy định chức năng, nhiệm vụ, quyền hạn, cơ cấu tổ chức của Phòng Văn hóa và Thông tin huyện Việt Yên.

2.2.1.5. Ủy ban Nhân dân cấp xã, phường

UBND cấp xã, phường là cơ quan hành chính ở cơ sở, thực hiện chức năng quản lý, xây dựng phong trào, tổ chức các hoạt động văn hóa, thể dục, thể thao, tổ chức các lễ hội cổ truyền, bảo vệ và phát huy giá trị của các di tích lịch sử - văn hóa và danh lam thắng cảnh ở địa phương.

2.2.1.6. Ban chủ nhiệm các Câu lạc bộ Quan họ trên địa bàn huyện Việt Yên

Huyện Việt Yên trong quá trình thực hiện công tác bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ đã có nhiều cách làm thực sự hiệu quả, trong đó có việc thành lập các CLB hát Quan họ.

2.2.2. Cộng đồng cư dân huyện Việt Yên

Việt Yên là huyện có lịch sử phát triển với dấu tích lịch sử văn hóa lâu đời. Ngoài nghề trồng trọt tại mảnh đất này còn có nhiều nghề khác như nghề gốm sứ, nấu rượu, tráng bánh đa, tráng bánh đa nem, mây tre đan...Cần cù, siêng năng, sáng tạo, là một giá trị đạo đức trong lao động sản xuất, trong đời sống văn hóa của người dân

nơi đây. Chính sự cần cù, sáng tạo, chịu thương chịu khó, yêu quê hương đất nước của họ đã tạo nên những dòng chảy truyền thống văn hóa dân tộc Việt Nam với những giá trị đạo đức cao đẹp, mang đậm dấu ấn của người Quan họ nơi đây.

2.3. Cơ chế phối hợp trong bảo tồn và phát huy dân ca Quan họ ở huyện Việt Yên

Trong công tác quản lý xã hội nói chung, khi mà chủ thể quản lý thay đổi với nhiều thành phần khác nhau cho phù hợp với đối tượng quản lý thì thông thường việc tổ chức thực hiện quản lý đã có sự phân cấp rõ ràng về quyền hạn, trách nhiệm và quyền lợi từ đó tạo ra diện mạo khác cho huyện Việt Yên.

Trong cơ chế phối hợp giữa chủ thể nhà nước với cộng đồng dân cư luôn luôn được đưa ra trong lĩnh vực quản lý cũng như trong hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị văn hóa phi vật thể. Vì vậy trong lĩnh vực này cộng đồng cư dân huyện Việt Yên và đặc biệt là chủ thể văn hóa là những nghệ nhân đang nắm giữ giá trị di sản dân ca Quan họ ở Bắc Giang nói chung và huyện Việt Yên nói riêng đã có sự liên hệ trao đổi và phối hợp chặt chẽ với các cơ quan nhà nước, từ cơ sở đến trung ương để tìm ra được những phương án, biện pháp trong lĩnh vực bảo tồn và phát huy di sản dân ca Quan họ một cách có hiệu quả.

2.4. Hoạt động bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ huyện Việt Yên

2.4.1. Ban hành các văn bản quản lý

Để thực hiện đường lối chủ chương đường lối của nhà nước về bảo tồn và phát huy di sản văn hóa phi vật thể nói chung và dân ca Quan họ nói riêng, tỉnh Bắc Giang đã ban hành được một số văn bản quan trọng để thực hiện công tác bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa nói chung và dân ca Quan họ nói riêng.

2.4.2. *Sưu tầm và tư liệu hóa dân ca Quan họ*

Từ những năm 2000 nhận thấy sứ mệnh cao cả của huyện trong việc khôi phục và phát triển dân ca Quan họ trên địa bàn, nhờ sự tham mưu của ngành văn hóa cũng như các ban ngành liên quan, UBND huyện đã ban hành các kế hoạch ngắn hạn và dài hạn, chỉ đạo sát sao việc thực hiện những kế hoạch đã đề ra.

2.4.3. Công tác truyền dạy

Với hình thức này cần có các giải pháp vừa nhằm phát huy được ưu điểm vừa hạn chế nhược điểm của chúng như: Các CLB có thể áp dụng những phương tiện hiện đại vào việc dạy như quay clip, sử dụng Power point để trình chiếu hình ảnh, nội dung cần chuyển tải, phương pháp dạy mang tính chất kích lệ như tổ chức thi tìm hiểu về dân ca Quan họ, tổ chức thi hát theo các lứa tuổi, thi nhớ tên, nội dung, âm điệu của các làn điệu Quan họ... Người học có thể tiếp cận với các giá trị Quan họ trên nhiều mặt, nội dung học tập và hình thức dạy - học phong phú sẽ thu hút được nhiều người đến sinh hoạt tại các CLB hơn.

2.4.4. Hoạt động của các CLB Quan họ

Để góp phần tích cực vào việc bảo tồn và phát huy dân ca Quan họ, huyện Việt Yên đã tập hợp các nghệ nhân thành từng nhóm để làm hạt nhân cho phong trào hát Quan họ ở cơ sở, xây dựng các tổ, đội, nhóm và các CLB để thường xuyên gặp gỡ giao lưu hát đối đáp, tạo môi trường cho Quan họ phát triển.

Hoạt động của các CLB thường được sắp xếp lịch cố định, tuy nhiên việc tham gia là tự nguyện nên đôi khi các thành phần đến hoạt động lại không có mặt đầy đủ và thường xuyên, việc tiếp thu các giai điệu, hệ thống lời ca trở nên không đầy đủ, giá trị của dân ca Quan họ vì thế mà trở nên không trọn vẹn.

2.5. Đánh giá chung về công tác bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ huyện Việt Yên

2.5.1. Ưu điểm

Để bảo tồn và phát huy giá trị của dân ca Quan họ huyện Việt Yên nói riêng và toàn tỉnh Bắc Giang nói chung, cán bộ và nhân dân của tỉnh đã có nhiều bước đi đúng hướng. Với huyện Việt Yên bước đi đầu tiên đó là xác định một cách tương đối chính xác về số lượng làng Quan họ cổ, còn được gọi là Quan họ gốc hay làng Quan họ truyền thống. Đây chính là căn cứ để tỉnh Bắc Giang cũng như huyện Việt Yên đưa ra những giải pháp bảo tồn và phát triển rộng hơn các làng Quan họ khác.

Ngoài ra huyện Việt Yên thực hiện tốt việc xác định phạm vi hoạt động và vùng ảnh hưởng của dân ca Quan họ, dựa vào đó để khuyến khích người dân gìn giữ, truyền đạt và học tập các làn điệu

dân ca tới các thể hệ người dân toàn huyện, đặc biệt là ở các làng Quan họ.

2.5.2. Hạn chế

Bên cạnh những điều đã đạt được, còn có những hạn chế trong việc thực hiện công tác quản lý bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ của huyện Việt Yên, Bắc Giang.

Trước hết đó là đội ngũ cán bộ văn hóa của Huyện còn ít, số lượng công việc nhiều do đó việc xử lý công việc đôi khi còn chậm, số lượng cán bộ có trình độ chuyên môn và am hiểu sâu về văn hóa dân gian, về dân ca Quan họ lại ít.

Nhận thức còn hạn chế, đội ngũ lãnh đạo ở cấp cơ sở có thể đưa ra những cơ chế hoạt động, chính sách, đầu tư thiếu đồng bộ, thiếu thực chất, từ đó không khơi dậy được sức mạnh toàn dân, chưa được sự đồng thuận của nhân dân.

Hạn chế về thực hiện công tác tuyên truyền, quảng bá rộng rãi về tiềm năng du lịch của huyện, tổ chức hoạt động và giới thiệu, biểu diễn di sản Quan họ của địa phương trên các hệ thống thông tin còn chưa thường xuyên, nội dung còn nghèo nàn, chưa phong phú, do đó chưa thu hút được sự quan tâm của nhân dân địa phương.

Tiểu kết

Dân ca Quan họ ngày càng khẳng định được các giá trị, vai trò trong đời sống. Giá trị nghệ thuật về âm nhạc, lời ca; giá trị hiệu ứng xã hội với giá trị về nhận thức cuộc sống, cố kết cộng đồng và lưu truyền tri thức dân gian. Với các giá trị đặc sắc, dân ca Quan họ được chú ý bảo tồn, phát huy về đẹp khi thì mộc mạc, chân thành, lúc lại hào hoa, thanh lịch đã ăn sâu vào tâm hồn người dân vùng Quan họ, hình thành lên những con người vừa có sự chất phác, thật thà của người dân vùng trung du miền núi, vừa có sự nhẹ nhàng, sâu lắng, tình cảm của những làn điệu Quan họ.

Chương 3

GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY GIÁ TRỊ DÂN CA QUAN HỌ TẠI HUYỆN VIỆT YÊN

3.1. Giải pháp chung về quan điểm và định hướng

3.1.1. Quan điểm và định hướng

Bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa là nền tảng, là nguồn động lực cho sự nghiệp bảo vệ, xây dựng và phát triển của địa phương, của đất nước, là quyền lợi và trách nhiệm của mỗi người và của cả cộng đồng. Di sản văn hóa bao gồm di sản văn hóa vật thể và văn hóa phi vật thể là tài sản vô giá của một địa phương, dân ca Quan họ là một trong những di sản văn hóa đó.

Khai thác các giá trị văn hoá truyền thống làm cho nó có thể sống lại, làm cho các giá trị đó tồn tại trong đời sống thực, năng động hóa các hình thức tồn tại của Quan họ trên cơ sở thu hút sự quan tâm của các tầng lớp xã hội, nhờ đó mà các giá trị được vận hành, thâm nhập vào cuộc sống hiện tại. Và ngược lại, phát huy các giá trị văn hóa của Quan họ là để đưa giá trị đó đến với cộng đồng, giúp cộng đồng phát triển kinh tế và đáp ứng cho công tác bảo tồn giá trị văn hóa của Quan họ hoàn thiện hơn.

3.1.2. Những vấn đề đặt ra trong sinh hoạt văn hóa Quan họ hiện nay

3.1.2.1. Nhận thức đúng vai trò của nghệ nhân

Hiện nay số lượng các nghệ nhân Quan họ không còn nhiều và đa phần là những cụ đã cao tuổi, trí nhớ có thể bị giảm sút nên việc truyền đạt lại có thể chưa được đầy đủ, đôi lúc một làn điệu, giai điệu hoặc một vài ca từ bị quên. Nên người học không tiếp thu được đầy đủ giai điệu, lời ca của bài hát, từ đó dẫn đến khó khăn trong công tác truyền dạy, bảo tồn các giá trị của dân ca Quan họ. Đòi hỏi cấp thiết, cần sưu tầm, ghi chép lại vốn cổ Quan họ một cách nghiêm túc khi mà hầu hết các làn điệu Quan họ cổ có giá trị đều đang được các nghệ nhân lưu giữ bằng trí nhớ và hát, truyền khẩu.

3.1.2.2. Kinh phí và cơ sở vật chất cho sinh hoạt Quan họ

Kinh phí dành cho công tác bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa dân ca Quan họ còn ít, kinh phí dành cho các CLB chũr đáp ứng được nhu cầu hoạt động, chủ yếu dựa vào sự nhiệt tình và đóng góp của những người hát Quan họ. Công tác đầu tư cho các CLB gần

như còn bỏ ngõ dẫn tới địa điểm sinh hoạt Quan họ chưa đảm bảo, không phát huy được hết tiềm năng. Các CLB sinh hoạt tại nhà văn hóa, đình làng... là những địa điểm sinh hoạt cộng đồng chung của cả làng do đó sự đầu tư riêng về cơ sở vật chất phù hợp với hát Quan họ còn hạn chế, không thường xuyên vì đôi khi còn có những sinh hoạt khác diễn ra.

3.1.3. Công tác quản lý việc bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ tại huyện Việt Yên

3.1.3.1. Bảo tồn

Huyện Việt Yên đã xác định được tầm quan trọng của sinh hoạt văn hóa Quan họ trong cộng đồng và có ý nghĩa tích cực tác động đến đời sống xã hội cũng như việc phát triển kinh tế, ổn định chính trị của huyện. Từ những kết quả đã đạt được, huyện đã tiến hành đẩy mạnh các kế hoạch quảng bá dân ca Quan họ Việt Yên bằng nhiều hình thức như thành lập các CLB sinh hoạt dân ca Quan họ để giới thiệu nét đẹp và giá trị của Quan họ trong chính cộng đồng dân cư của huyện nhằm giúp sức cho quá trình thực hiện công tác bảo tồn.

3.1.3.2. Phát huy

Tỉnh Bắc Giang, huyện Việt Yên duy trì thường xuyên tổ chức hội thi, nhằm tôn vinh bản sắc văn hóa của địa phương, các giá trị của văn hóa dân gian, tìm những nhân tài hát dân ca Quan họ, thu hút họ để cống hiến cho cộng đồng, lan tỏa tình yêu Quan họ tới nhiều người. Tổ chức giao lưu văn nghệ giữa các làng, xã, thị trấn trong và ngoài huyện.

3.2. Giải pháp cho từng đối tượng cụ thể

3.2.1. Công tác quản lý của Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Bắc Giang, phòng Văn hóa và Thông tin huyện Việt Yên

3.2.1.1. Đánh giá công tác đã thực hiện, xây dựng kế hoạch phù hợp

Bắc Giang nói chung và huyện Việt Yên nói riêng đã xây dựng bước đi cho việc bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa dân gian của tỉnh từ năm 2010 đến 2020. Cho đến nay tuy chưa có báo cáo, đánh giá toàn diện cho giai đoạn này nhưng những gì đã và chưa làm được đã bộc lộ rõ.

3.2.1.2. Tăng cường quản lý của cơ quan lãnh đạo

Tăng cường sự lãnh đạo, chỉ đạo của cấp ủy, chính quyền .

Xây dựng Hệ thống điều hành, quản lý ở các cấp sao cho toàn diện và đặc biệt chú ý đến sự kết hợp giữa cơ sở tín ngưỡng văn hóa và lễ hội ở các địa phương với dân ca Quan họ

Định kỳ tổng kết, đánh giá rút kinh nghiệm trong công tác bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ.

3.2.2. Nâng cao nhận thức cho cán bộ và nhân dân huyện Việt Yên

Lập kế hoạch chi tiết cho công tác bồi dưỡng nguồn nhân lực chất lượng, phục vụ có công tác bảo tồn, phát huy giá trị văn hóa dân gian

- Chú trọng tuyên truyền nâng cao nhận thức của người dân, các cấp chính quyền, nhà quản lý văn hóa về việc bảo tồn, phát huy giá trị dân ca quan họ, ca trù.

- Cử cán bộ phụ trách công tác văn hóa, quản lý văn hóa đi học tập nâng cao về trình độ chuyên môn tại các cơ sở chuyên ngành, tham gia các lớp tập huấn, các hội thảo chuyên đề về dân ca Quan họ.

3.2.2.1. Công tác tuyên truyền

Công tác tuyên truyền, quảng bá tiềm năng du lịch, giới thiệu, trình diễn di sản văn hóa Quan họ của địa phương trên các hệ thống thông tin với nhiều hình thức, nội dung phong phú tới các tầng lớp quần chúng nhân dân trong huyện, cần được đẩy mạnh. Cho mọi người dân thấy được trách nhiệm và quyền lợi của mình trong việc quảng bá dân ca Quan họ rộng khắp. Đưa mỗi người dân trở thành một tuyên truyền viên tích cực nhất.

3.2.2.3. Công tác truyền dạy

Công tác truyền dạy dân ca Quan họ có vai trò rất quan trọng, bởi việc truyền dạy cho các thế hệ là để cho dân ca Quan họ được tồn tại, duy trì và phát triển không bị mai một. Hiện tại việc truyền dạy dân ca Quan họ hầu như là hình thức truyền khẩu, người dạy hướng dẫn và người học làm theo, đôi khi người học khó nắm bắt hết được các giá trị của Quan họ.

3.2.3. Tăng cường nguồn lực tài chính và cơ sở vật chất

Nguồn lực tài chính và cơ sở vật chất là tổng thể các vấn đề của việc phục vụ bảo tồn và phát huy giá trị di sản văn hóa phi vật thể nói chung và dân ca Quan họ nói riêng. Do đó nói tới nguồn lực tài chính và cơ sở vật chất là nói tới các nguồn tài chính khác nhau, cơ sở vật

chất phục vụ cho nhu cầu của địa phương trong việc bảo tồn và phát huy giá trị của di sản văn hóa Quan họ.

3.2.4. Các giải pháp khác

3.2.4.1. Trao đổi, liên kết với tỉnh Bắc Ninh

Dân ca Quan họ không chỉ nằm ở huyện Việt Yên, Bắc Giang mà cái gốc của Quan họ còn tồn tại rộng khắp ở tỉnh Bắc Ninh. Hiện tại Bắc Ninh đang làm rất tốt công tác bảo tồn và phát huy dân ca Quan họ.

3.2.4.2. Ứng dụng công nghệ hiện đại

Trong thời đại công nghệ 4.0, việc áp dụng các công nghệ hiện đại vào bảo tồn và phát huy giá trị dân ca là hết sức cần thiết. Với những trang thiết bị hiện đại, có thể lưu giữ được lời ca, giai điệu của các bài Quan họ truyền thống, những dị bản khác nhau mà khi cần người ta có thể tra cứu dễ dàng.

3.2.4.3. Kết hợp với chương trình giải trí, trải nghiệm học tập

Đưa ra các chương trình giải trí liên quan đến Quan họ, nhằm mở rộng kênh giới thiệu Quan họ theo hình thức vừa chơi vừa học như: Chương trình thử làm nghệ nhân Quan họ (có thể tham gia hát đối đáp, sáng tác lời mới cho giai điệu cũ, thi nhớ lời Quan họ, nhớ giai điệu) tất cả có thể tổ chức thành những trò chơi có thưởng để người dân hứng thú tham gia và tiếp cận dân ca Quan họ một cách tự nhiên nhất. Tổ chức chương trình vui chơi giải trí trong các buổi học, giao lưu học hỏi giữa các CLB với nhau, tập nhận xét lẫn nhau sau mỗi lần thể hiện giao lưu nói về Quan họ.

3.2.4.4. Cơ sở vật chất phục vụ du lịch

Để đảm bảo cơ sở vật chất cũng như điều kiện để phát triển du lịch của huyện nhà, huyện Việt Yên cần đề xuất với UBND tỉnh Bắc Giang ban hành cơ chế, chính sách đặc thù hỗ trợ khuyến khích phát triển du lịch trên địa bàn. khuyến khích và tạo mọi điều kiện thuận lợi cho các tổ chức, cá nhân tham gia đầu tư trong du lịch, như xây dựng, khuyến khích xã hội hóa đường giao thông, hệ thống nhà hàng, khách sạn phục vụ cho lưu trú của khách tham quan khi đến với lễ hội, tham quan các di tích lịch sử, đảm bảo công nghệ thông tin thông suốt, hiện đại.

Tiểu kết

Công tác quản lý bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ là một quá trình dài, liên tục giai đoạn này, nối tiếp giai đoạn khác. Bảo tồn các giá trị văn hóa tốt đẹp của văn hóa dân gian để các thế hệ mai sau vẫn có thể tiếp cận, noi theo, phát huy giá trị văn hóa dân gian cần có nhiều đổi mới tùy theo sự thay đổi của phát triển xã hội.

Để bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ có kết quả cao đòi hỏi sự vào cuộc của nhà nước, các cấp quản lý thông qua những cơ chế, chính sách, các nguồn lực phục vụ quá trình bảo tồn cũng như đưa ra các giải pháp để phát huy các giá trị đó lên những tầm cao mới, phù hợp với xã hội đương đại.

KẾT LUẬN

Nhìn lại chặng đường đã qua của công tác bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ kể từ sau khi được UNESCO công nhận là di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại (năm 2009), nhận thấy được những nỗ lực của toàn bộ các cấp chính quyền tỉnh Bắc Giang, huyện Việt Yên và nhân dân trong toàn huyện đã tạo ra được những kết quả tốt.

Huyện đã sưu tầm được nhiều bài hát Quan họ cổ, gìn giữ được 5 làng Quan họ gốc, lập được danh sách các nghệ nhân để có cơ chế vinh danh phù hợp. Trong phát huy giá trị của dân ca Quan họ, Việt Yên đã thành lập được nhiều CLB hát Quan họ, thu hút được nhiều hội viên đủ các lứa tuổi tham gia, tổ chức được những cuộc thi liên quan đến Quan họ và kết hợp biểu diễn hát Quan họ lại các di tích lịch sử của vùng.

Quan họ Việt Yên đã được biết đến ngày càng nhiều hơn và có ảnh hưởng lớn trong đời sống văn hóa, xã hội của huyện. Dân ca Quan họ ngày nay sau quá trình phát huy các giá trị văn hóa dân gian, theo như định hướng của tỉnh đã vượt qua không gian tỉnh Bắc Giang, được cộng đồng bạn bè quốc tế biết đến. Giá trị của Quan họ cũng đã nâng lên không chỉ ở mặt văn hóa nghệ thuật mà còn có các giá trị nâng cao đời sống tinh thần, vật chất của người dân.

Việc bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ cần nghiên cứu từ nhiều góc độ, trong đó các giá trị sáng tạo nghệ thuật Quan họ được nêu cao và khẳng định. Các nhà quản lý các cấp, các nhà chuyên môn quản lý hoạt động nghệ thuật đưa ra các đề xuất, giải pháp bảo tồn văn hóa Quan họ trên toàn tỉnh. Tuy nhiên, đời sống xã hội của cả nước cũng như của huyện Việt Yên đang có nhiều biến đổi, do đó các kế hoạch, phương án để bảo tồn và phát huy giá trị Quan họ, đặc biệt là Quan họ gốc cũng phải có những thay đổi cho phù hợp. Bởi ngay cả trong lòng các bài hát Quan họ cũng đã có sự biến đổi theo xu hướng xã hội đương đại như hình thức hát Quan họ theo lề lối cổ truyền, hát không có nhạc đệm đã biến đổi và nảy sinh ra hình thức hát Quan họ mới (hát có nhạc đệm), hiện nay dân ca Quan họ khi kết hợp với phát triển du lịch đã hướng sang hình thức biểu diễn, sân khấu hóa. Điều này phù hợp với sự phát triển chung, chứng tỏ dân ca Quan họ không mất đi vẻ đẹp riêng mà còn có thể phát triển theo các giai đoạn lịch sử.

Là một người làm trong công tác đào tạo những đội ngũ cán bộ văn hóa cho tỉnh nhà, chúng tôi được đến, được giao lưu, nghiên cứu và hát Quan họ đã phần nào hiểu được nét đẹp của dân ca Quan họ Việt Yên. Chúng tôi cho rằng cần có một cái nhìn chính xác, phù hợp với xã hội hiện đại để đưa ra các giải pháp bảo tồn, phát huy giá trị dân ca Quan họ đi vào thực chất, có hiệu quả. Phát huy thế mạnh ngay trên chính quê hương Quan họ, tạo sức lan tỏa mạnh mẽ ra ngoài không gian Quan họ ấy, mang tiếng hát dân ca Quan họ đến mọi nơi.

Văn hóa Quan họ truyền thống bao gồm hệ thống các giá trị được lễ lối hóa, trở thành nếp sinh hoạt của người dân như ngôn ngữ giao tiếp, xưng hô, ứng xử luôn biểu hiện sự thông minh, nhanh nhẹn. Những lễ lối của sinh hoạt văn hóa Quan họ ăn sâu vào tiềm thức, vào tính cách con người Quan họ. Chính vì vậy những người có chuyên môn, các cán bộ quản lý văn hóa cơ sở cần dựa trên những đặc điểm này mà đưa ra cách thức tổ chức hoạt động, hướng dẫn người dân thực hiện Bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ.

Việc Bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ trong giai đoạn sắp tới sẽ còn gặp nhiều thách thức do những nghệ nhân Quan họ đã thuộc lớp người cao tuổi, sức khỏe yếu, những người có kinh nghiệm, kỹ thuật trong hát Quan họ nếu không truyền lại cho đội ngũ kế cận thì sẽ ngày càng thiếu và mai một. Mặt khác do xã hội Việt Nam đang có nhiều thay đổi, hướng theo nền kinh tế thị trường những lợi ích chúng mang lại là rất lớn nhưng cũng không tránh khỏi mặt trái nó mang lại. Do đó những cán bộ quản lý, người làm văn hóa cơ sở cần có những cái nhìn thấu đáo, tránh những tiêu cực của thời kì mới đem lại. Đưa ra một hệ thống các giải pháp Bảo tồn và phát huy giá trị dân ca Quan họ vừa đảm bảo giữ gìn được bản sắc văn hóa dân gian, dân ca Quan họ, tiếp thu những lợi ích của xu hướng đổi mới, khắc phục những nhược điểm của đổi mới mang lại.